

Idamaahuvi hiilgeaeg Eestis: Tartu Riikliku Ülikooli Üliõpilaste Teadusliku Ühingu orientalistikaringi viis esimest aastat

Tarmo Kulmar

Käesolev käsitus tugineb 12. veebruaril 1983. aastal toimunud IX vilistlaskollokviumi¹ plenaarettekandele „Viis aastat TRÜ ÜTÜ orientalistikaringi“,² mis on koostatud siinkirjutaja Tartu Riikliku Ülikooli Üliõpilaste Teadusliku Ühingu (TRÜ ÜTÜ)³ orientalistikaringi arhiivimaterjalide

Artikkel on valminud Eesti Teadusfondi grandide nr 6626, Eesti Teadusagentuuri personaalse uurimistoetuse (PUT 500) ja Tartu Ülikooli teadusraha baasfinantseerimise 2017. a eraldise toel.

¹ Kuna ÜTÜ orientalistikaring pidas ÜTÜ ajalooringi orientalistikasektsiooni (1971–1977) oma vahetuks eelkäijaks, siis arvestati vilistlaskollokviumide järjekorranumbreid alates esimesest, 1975. a veebruaris toimunud kollokviumist.

² Plenaarettekande autor oli T. Kulmar ja selle esitas P. Heinsalu.

³ Üliõpilaste Teaduslik Ühing (ÜTÜ) oli NSV Liidu Kõrgema Hariduse Ministeeriumile alluv üleliiduline organisatsioon, mis kureeris üliõpilaste tehtavat teaduslikku uurimistööd ja NSV Liidu kõrgkoolide üliõpilaste vahelist teadusalast suhtlust. Seetõttu oli ÜTÜ ka hästi rahastatud. Nii näiteks rahastati kõrgkoolide ÜTÜ konverentsidel esinemas käimist ning sõidukulud kaeti ja päevaraha anti täies mahus isegi avansina. ÜTÜ konverentside parematele ettekannetele olid ette nähtud diplomid ja medalid. ÜTÜ erialaringid allusid vastavatele kateedritele. Igale ringile määrati teaduslik juhendaja, kuid esimees valiti üliõpilaste seast. Vaadeldaval perioodil oli TRÜ ajaloo teaduskonna ÜTÜ-d juhendav õppejõud üldajaloo kateedri juhataja professor H. Ligi ja TRÜ ÜTÜ esimees ehk kõrgeim vastutav juhendaja oli arstiteaduskonna uroloogia dotsent U. Reino. On huvitav märkida, et ÜTÜ ei olnud politiseeritud organisatsioon, ideoloogilist kasvatus-tööd reeglina ei nõutud ja ühingu raames sai võrdlemisi rahulikult „oma asja ajada“.

põhjal. Lisaks on kasutatud orientalistikaringi hilisemaid arhiivimaterjale.⁴ Käsitlus hõlmab ajaperioodi 1977. a septembrist kuni 1983. a veebruarini. Hilisemaid sündmusi mainitakse remargi korras pigem sündmuste kronoloogia mõttes.

Kuna siinkirjutaja toetub enamasti oma kunagise uurimuse tekstile, mis omakorda toetub toonasele arhiivile, siis ei kasutata käesolevas artiklis viiteid. Küll aga on osutunud vajalikuks selgitavad märkused.

Ringi asutamine ja selle ajaloo põhimomendid

ÜTÜ orientalistikaringi ei asutatud tühjale kohale. Selle eelkäija oli aastail 1971–1977 tegutsenud ÜTÜ ajalooringi orientalistikasektsioon,⁵ mille tegevus lõi soodsa pinnase iseseisva orientalistikaringi kui kvalitaatiivselt uue tegutsemisviisi tekkeks. Sektsioon oli kujundanud vähemalt Tartu üliõpilaste seas täiesti uue suhtumise Idamaadesse ja orientalistikasse kui teadusharru ja kultuurikomponenti, luues iseseisva ringi tekkimiseks nõudmise ning ootuse. Olles oma missiooni täitnud, lakkas sektsioon olemast, sest aeg oli teed anda uuele teotsemisviisile. Sellised olid ringi loomise objektiivsed põhjused. Samuti oli selleks nüüd olemas nn baasieeldus — sektsioon oli jätnud „päranduseks“ 28-liikmelise vilistlaskogu. Pealegi oli orientalistikaringi loomise võimalust arutatud juba orientalistikasektsiooni viimasel, III vilistlaskokkolektsioonil 19. veebruaril 1977. a.

Orientalistikaringi asutasid Linnart Mäll ja siinkirjutaja. Ajendiks sai India iseseisvumise 30. aastapäeva tähistamine. Siinkirjutaja käis TRÜ ÜTÜ esimehe dots Udo Reino juures Maarjamõisa kliinikus avaldus-

⁴ TRÜ ÜTÜ orientalistikaringi arhiiv, sh plenaarettekande tekst asub praegu Tartu Ülikooli orientalistikakeskuses. Kuni 1983. a märtsini peeti arhiivi korralikult, kuid pärast alanud KGB rünnakuid hakati sündmusi kirjalikult fikseerima pisteliselt. Arhiivi peideti korduvalt ka ringi liikmete kodudes, et vältida KGB salajasi läbiotsimisi, mis olid üsna levinud. Arhiiv on kannatada saanud orientalistikakabineti mitme sunniviisilise kolimise käigus. Sündmuste kohta aprillist 1983–1987. a lõpuni on suured lüngad juba seetõttu, et paljut ei pandud kirja. Seetõttu on vahetult toonasele hästi korrastatud arhiivile (ajavahemikus september 1977 kuni märts 1983) toetuval siinkirjutaja plenaarettekandel „Viis aastat TRÜ ÜTÜ orientalistikaringi“ otsene allikaline väärtus.

⁵ Vt lähemalt: Tarmo Kulmar. Tartu Riikliku Ülikooli ÜTÜ orientalistikasektsioon aastatel 1971–1977. — Idakiri. Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat 2014. Tartu: Eesti Akadeemiline Orientaalselts, 2015, lk 18–26.

tega kaks korda. 19. septembril andis Udo Reino loa keemiahoone ring-auditooriumis toimuva avaürituse, India iseseisvumisele pühendatud piduliku õhtu korraldamiseks 22. septembril. Sama päeva ennelõunal oli Udo Reino rahuldanud ka uue ringi asutamise avalduse üleülikoolise ringi staatuses.⁶

Esimene ettekandekoosolek toimus 5. oktoobril. Eesotsas kunagise Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi esimehe dotsent Leo Leesmendiga asuti välja töötama uue ringi põhikirja. Otsustati, et kui juba ette võtta ja kuni ära ei keelata, tuleb teha midagi tavapärasest „nõukogulikust“ täiesti erinevat. Sel moel kujundati välja ringi struktuur: üliõpilaskogu, vilistlaskogu ja toetajaskogu (ehk orientalistikahuvilised kultuuriinimesed, kes ei olnud TRÜ üliõpilased ega vilistlased).

Hakati valima auliikmeid. 9. detsembril promoveeriti aujuhendajaks dotsent Pent Nurmekund,⁷ 14. veebruaril 1978 auesimeheks Leo Leesment ning auliikmeks teenekas polüglott ja omaaegne sanskriti keele õpetaja Villem Ernits.⁸ 21. mail 1978 promoveeriti auliikmeks ka teoloog ja orientalist, EELK Usuteaduse Instituudi emeriitprofessor Uku Masing.⁹ Alates 18. veebruarist 1978¹⁰ hakkas ringi juhatus nimetama ringile usaldusliikmeid, teeneid osutanud inimesi, kes ei olnud orientalistikaga otseselt seotud, aga kellest oli palju abi. Nii tekkis usalduskogu.

Kõrgeim organ oli Täiskogu, mis kogunes kord aastas vilistlaskollokviumide raames veebruarikuus. Täiskogude vahelisel ajal oli kõrgeim organ ja ühtlasi järelevalveorgan kuratoorium, kuhu kuulusid teadusjuhendajad (Linnart Mäll ja hiljem dotsent Märt Tånava), aujuhendaja

⁶ Tavapäraselt kuulusid ÜTÜ ringid mingi teaduskonna juurde. Seega kujutas antud luba endast midagi täiesti erakordset.

⁷ Kinnine ja kutsetega lõbusalt kulgenud üritus peeti ühes Saadjärve äärses saunas, tuues ettekäändeks P. Nurmekunna läheneva sünnipäeva. Osavate põhjendustega õnnestus haldusprorektor Ü. Saagilt saada nõusolek isegi ülikooli kulul bussi tellimiseks. P. Nurmekunnale anti kaunilt kujundatud diplom, mille autor oli Nurmekunna sõber kunstnik Adolf Koch.

⁸ Üritus toimus ringi avaliku koosolekuna TRÜ keemiahoones. Sellest tõusis suur skandaal (vt märkust 10).

⁹ U. Masingu promotsioon toimus väga pidulikult taas kinnise ja kutsetega üritusena valitud seltskonnale keemiahoones pärastlõunasel ajal. Orientalistikakabinet oli koguni lilledega kaunistatud ja selle uks keerati seestpoolt lukku. L. Mäll kõneles sissejuhatavalt, sektsiooni vilistlane H. Käärik tegi ettekande U. Masingu doktoriväitekirjast, mis käsitles prohvet Obadjat, ning luulepõimikuga esinesid näitlejad Jaan Tooming ja Anne Maasik. Grammofoniplaadilt kuulati Bachi ja Telemanni muusikat, mida Masing armastas.

¹⁰ Seega pärast 14. veebruari koosolekust tingitud sündmusi (vt märkust 10).

Pent Nurmekund, auesimees Leo Leesment, juhatuse esimees ja vilistlas-kogu konsul. Hiljem lisandus sinna ringi president. Kuratooriumi esi-mees ehk ringi kuraator oli Tarmo Kulmar, kes korraldas suure ringi keerukat toimimist.

Esialgul kuulus ring orientalistikakabineti juurde ja teadusjuhendaja oli Linnart Mäll. Kuid juba 1978. a algul äratas üliõpilaste nn „ebaterve huvi budismi vastu“ TRÜ juhtkonna tähelepanu. Pärast järjekordset suurt skandaali¹¹ allutas teadusprorektor Herbert Metsa oma korraldusega ringi üldajaloo kateedri ja ametlikuks juhendajaks määrati vanaaja õppejõud dotsent Märtn Tänäva. Tänu üldajaloo kateedri mõistvale ja usaldavale suhtumisele jäi ring oma sisemises tegevuses ning Linnart Mälli juhendajatöös siiski iseseisvaks. Kui võimud ringile järjekordselt kallale tungisid, ei olnud Märtn Tänäva ainus, kes kriitilistes olukordades lööki pareerida aitas. Mõjusalt toimus õigel ajal ja õiges kohas

¹¹ 1978. a 14. veebruari koosolekul otsustati korraldada auväärsete orientalistide L. Leesmendi ja V. Ernitsa promoveerimine auliikmeteks. Selleks muretseti Vanemuise talaarid, parukad ja suur küünlajalg. Kuid õppeprorektor Uno Palm nägi oma peahoone kabineti aknast T. Kulmarit küünlajalgadega keemiahoonesse sisenemas (orientalistikakabinet paiknes tookord keemiahoone teisel korrusel). U. Palm kaebas seepeale telefonitsi ülikooli filosoofia kateedri juhatajale professor J. Rebasele, et „Kulmar käib ülikooli hoonete vahel kirikuküünaldega ringi“. Asi siiski esialgu sumbus.

Avaliku koosoleku kuulutustel oli kirjas, mis toimuma pidi. Rahvast kogunes hulganisti. Orientalistikakabineti rõivastusid Leesment, Ernits, Nurmekund ja Kulmar promotsiooniks talaaridesse ning panid ka parukad pähe. Nüüd hakkas orientalistikakabineti liikuma aeglane protsessioon piki teise korruse pimedat koridori läbi trepikoja suurema auditooriumi poole, eesotsas Kulmar, kolm suurt põlevat küünalt kandelaabris. Auditooriumis ootas arvukas kuulajaskond, grammofoniplaadilt mängis Verdi „Aida“ triumfmarssi. Kuigi oli hiline õhtutund, ei osatud arvata, et prorektor Palm, kellel oli keemiahoones keemiaprofessorina veel teine kabinet, ikka majas on. Järsku hüppas Palm oma toast välja ja karjus: „Mis müstika see siin toimub?“. Õnneks pidas kaasa kõndinud prof Jaan Konks Palmi kinni ja jäi talle asja selgitama. Protsessioon liikus edasi ja üritus viidi pidulikult läbi, kuigi vahepeal kostus koridorist Palmi lärmamist.

Üleülikooliline skandaal oligi käes. T. Kulmar (parteitu!) kutsuti algul ülikooli parteikomiteesse, kus pidi süngete nägudega paberossi suitsetavatele seltsimeestele selgitusi andma ja noomimist kuulama. Öhkkond oli siiski võrdlemisi sõbralik ehk nn „nõuandev“. Seejärel tuli T. Kulmaril, dots P. Nurmekunnal ja ajalooteaduskonna ÜTÜ juhendajal prof H. Ligil aga minna teadusprorektor Herbert Metsa juurde vaibale, kus nad pidid ära kannatama ligi tunni pikkuse küsitluse ja „manitsuse“, mis sisaldas õelavõitu „kaastundlikke“ repliike (sellest on siinkirjutajal säilinud hilisem kokkuvõtlik üleskirjutus). Ring jäeti alles ja anti dots M. Tänäva juhendada, aga L. Mälli nime ega sõna „budism“ ei tohtinud avalikult mainida. Rektoraadis oli olnud kõne all ka orientalistikaringi tegevuse lõpetamine, aga lõpuks otsustati leebema variandi kasuks (kuuldavasti KGB ettepanekul, kes lootis ringis toimuva ja seal käijate kohta rohkem teavet saada).

hilisema auliikme professor Jaan Konksu autoriteetne sõna.¹² Korduvalt astusid ringi kaitseks välja ajaloo osakonna ÜTÜ juhendaja professor Herbert Ligi ja TRÜ parteikomitee liige, filosoofia kateedri dotsent Paul Kenkmann.

5. oktoobril 1977 valiti ringi esimene juhatus. Esimeheks sai psühholoogiatudeng Harri Ints. 18. veebruaril 1978, IV vilistlaskollokviumi päeval tuli esimest korda kokku ringi kõrgeim organ Täiskogu, mis võttis vastu põhikirja. Vilistlased valisid oma konsuliks ajaloolase Rein Helme, toetajaskogu oma vanemaks muusikateadlase Mikk Sarve.

Töövormideks olid avalikud koosolekud ja idakeelte õpingud orientalistikakabinetis Pent Nurmekunna ja Linnart Mälli juures. Budismi ning India ja Tiibeti kultuuri süvendatud tundmaõppimiseks tegutses 22. novembril 1977 asutatud kinnine nn B-sektsioon,¹³ mis kogunes juhendaja Linnart Mälli juurde kord kuus. Sektsioonivanemaks oli inglise filoloogia tudeng Lea Pedajas.

Juba 1978. a suvel kujunes välja hea traditsioon võtta suviti osa mõne arheoloogiaekspeditsiooni tööst. Vaadeldaval perioodil olid nendeks Lahepera kalme kaevamised (1978) ja Olustvere koolimaja ehituse algul avastatud muistse asulakoha päästeekspeditsioon (1979–1983).

Järgmisel, 1978./1979. õppeaastal jätkati alustatud tagasihoidlikumalt. Esimehena jätkas Harri Ints. Viidi sisse kord, et üliõpilased, kes ei ole üles näidanud aktiivset osalust, arvatakse välja.¹⁴ Avalikke koosolekuid küll peeti, kuid harva. B-sektsioon jätkas tööd. Täiskogu seekord kokku ei kutsutud, kuna puudus otsene vajadus ja ei tahetud liigset „seltsimeeste“ tähelepanu — ringi tegevusel lasus KGB vari.

¹² Näiteks kardeti väga ülikooli ürituste ja inimeste seostamist kiriku ning religiooniga üldse. 1981. a veebruaris oli VII vilistlaskollokviumi kavas Vanemuise idahuviliste näitlejate kontsert, mille käigus kõlas keemiaringis J. Toomingalt pikem šamaanitrummi soolo. Järgmisel nädalal toimunud TRÜ ajaloo osakonna parteikoosolekul oli parteisekretär dots Olaf-Mihkel Klaassen muuhulgas maininud: „Mulle räägiti, et orientalistid laulsid laupäeval keemiaringis jälle oma kirikulaule!“ Prof J. Konks öiendanud seepeale: „Olin ju ise seal. Mina kui vana inimene tunnen kõiki kirikulaule, aga need, mida näitlejad trummi peal mängisid, küll kirikulaulud ei olnud!“ Seejärel arutelu ka rauges, sest Vanemuise näitlejaist peeti ikkagi lugu.

¹³ Sõna „budism“ ei olnud soovitatav üldse avalikult mainida, see mõjus ideoloogia-truudele seltsimeestele valulikult.

¹⁴ Sellega oli ringi kuratooriumi varjatud mõte eemaldada ringi nimekirjast mõnigi, kes oli ilmselt n-õ sisse sokutatud. Üldiselt nad orientalistika enda vastu huvi ei omanud, küll aga selle vastu, millal toimuvad saunapeod.

Kolmandal, 1979./1980. õppeaastal hakati avalikke töökoosolekuid rohkem pidama. Oma osa oli Linnart Mälli ilmunud tõlkeraamatutel (Laozi Daodejing ja Bhagavadgītā), mille kommenteerimiseks pidas ta kaks avalikku loengusarja. Seejärel lakkas ka B-sektsioon tegutsemast, sest arvati, et nüüdsest puudub kitsa ringi kooskäimiste järele vajadus. Juhatuse esimeheks oli kolmandaks ametiajaks valitud Harri Ints. 29. septembril 1979 promoveeriti auliikmeks üldajaloo professor, Aasia ja Aafrika maade ajaloo vanema perioodi õppejõud ning ÜTÜ konverentside žürii esimees Jaan Konks.¹⁵ 16. veebruaril 1980 peeti VI vilistlaskollokviumi raames Täiskogu istung. Seal arutati kuraatori ettepanekut selle ametikoha kaotamiseks, kuid Täiskogu otsustas, et ettepanek on veel enneaegne. Vilistlaskogu konsuliks valiti nüüd saksa filoloog, toona kultuuriajakirjanikuna töötanud Linnar Priimägi. Aprillis toimus TRÜ Vellavere puhkebaasis ka ringi kevadkool. Kevadel sai ring endale ka Aivar Enneti kujundatud ja vargsi trükitud kuulutuseblanketi.¹⁶

Neljanda, 1980./1981. õppeaasta algul valiti üliõpilaskogu juhatusesimeheks füüsikatudeng Avo Saluste. Semester algas aga üliõpilaskogu ootamatu kahekordistumisega — põnevad vaba mõtteavaldust ilmutanud ettekanded senistel avalikel üritustel olid äratanud üliõpilastes äärmiselt suurt huvi. Seda protsessi mõjutas loomulikult nõukogude ideoloogia üha tugevnev surve — neil aastatel tugevnesid Eesti NSV-s EKP uue ideoloogiasekretäri sm Rein Ristlaane ja tema aparadi püüded tsenseerida igasugust isepäist mõtlemist ja ebanõukogulikest nähtustest huvitumist.

1980. a sügisel kujunes ringis kriisiolukord: senist tööd 92 üliõpilaskoosolekuga oli võimatu endisel viisil korraldada ja suures juhatuses tekkisid fraktsioonid — kuu aja vältel ei toimunud ühtegi üritust ja ainult vaieldi. Samuti osutus äärmiselt vajalikuks astuda akadeemilisse diskussiooni tol ajal Eestis vohama hakanud esoteerika ja nn pseudoorientalistikaga.¹⁷ avalikkusele tuli püüda selgeks teha, et esoteerikal ei ole teadusliku

¹⁵ Prof J. Konksu promotsioon toimus tema soovil tagasihoidliku üritusena TRÜ kohvikus. J. Konks jutustas lõbusaid lugusid noorpõlvest, räägiti ka vanemast ajaloost ja kuulati magnetofonilt R. Wagnerit.

¹⁶ Tollel ajal oli selline kunstiline isetegevus poolpõrandaalne tegevus, tsensori loata trükkimisest rääkimata, mis oli suisa keelatud.

¹⁷ L. Mälli eeskujul hakati esoteerikahuvi ja pseudoorientalistikat nimetama ringi siseselt „külämüstikaks“.

orientalistikaga mingisugust pistmist, samuti, et teaduslik orientalistika töötab ainult algkeelse (sanskriti, paali, klassikalise hiina, tiibeti, jaapani jt) tekstiga, mitte inglise- või soomekeelse tõlkega.

Pidanud juhendajatega nõu, otsustas kuraator T. Kulmar kasutada kujunenud olukorras ringi põhikirja 85. paragrahvi. 18. novembril allkirjastas ta dekreedid, millega võttis endale erakorralised volitused, peatas ringi valitavate organite tegevuse ja kutsus 20. novembriks kokku kuratooriumi ning juhatuse erakorralise koosoleku. Seal toimunud arutelul tegi vilistlaskogu konsul Linnar Priimägi ettepaneku luua üliõpilaskogu erialalised sektsioonid. Linnart Mäll tegi ettepaneku luua ka Täiskogul valitav orientalistikaringi presidendi ametikoht ja et presidendiks võiks olla vaid üliõpilaskogu liige. Otsustati ettepanekud ellu viia. Kuraator pani samal õhtul oma erakorralised volitused maha ja taastas valitavate organite tegevuse.

Juhendajad otsustasid luua kuus sektsiooni. 11. veebruaril 1981 toimuski sektsioonide asutamiskoosolek. Üliõpilased valisid ise sektsiooni, milles kaasa töötada, samuti valisid nad sektsioonivanemad. Kõik see toimus ühel ja samal õhtul ning seda korraldas kuraator. Sektsioonid olid järgmised: India-Tiibeti sektsioon (juhendaja Linnart Mäll, esimees folkloristikatudeng Ülo Valk), Hiina-Jaapani sektsioon (juhendaja Linnart Mäll, esimees psühholoogiatudeng Märt Läänemets), Ida psühholoogia sektsioon (juhendaja psühholoogia kateedri dotsent Peeter Tulviste, esimees psühholoogiatudeng Andres Herkel), Ida-Lääne kultuurisuhete sektsioon (juhendajad ajaloolane Henn Käärik ja Linnar Priimägi, esimees rakendusmatemaatika tudeng Priit Heinsalu), Ida meditsiini sektsioon (juhendaja nõelraviarst dr Rein Põllumaa, esimees arstitudeng Meelis Papp) ja Kolumbuse-eelse Ameerika sektsioon (juhendaja ajaloolane Tarmo Kulmar, esimees ajalootudeng Toivo Rappu). Ühtlasi moodustati uus organ — üliõpilaskogu juhatusele alluv sektsioonivanemate komitee eesotsas valitud juhataja Priit Heinsaluga.

14. veebruaril 1981 tuli VII vilistlaskollokviumi raames kokku ringi Täiskogu, kus võeti vastu uus, parandatud ja täiendatud põhikiri, kuulati ära ning kiideti heaks kuraatori aruanne tegevusest tema erakorraliste volituste ajal ja valiti salajasel hääletusel orientalistikaringi esimene president. Selleks sai Avo Saluste. Kuna uue põhikirja järgi pidi üliõpilaskogu esimehe nimetama president, siis nimetaski president Avo Saluste samal päeval üliõpilaskogu juhatuse esimeheks füüsikatudengi Arvo Tõnisoo. Toetajaskogu valis uueks peasekretäriks Taimi Hark-

manni. Rahuldusega võeti vastu teade Tallinna orientalistikaklubi asutamisest, mille algatajaks oli kirjanik Ingvar Luhaäär.

Kevadsemestril paistis ringi tegevus tõesti silma uue kvaliteediga. Paralleelselt hakkasid toimuma kinnised seksioonide ja avalikud ettekandekoosolekud, millega hõlmati töösse peaaegu kõik üliõpilasliikmed. Õppeaasta lõpuga seondus sôsarringi asutamine. Arstiteaduskonna üliõpilaste baasil üliarvukaks muutunud Ida meditsiini seksioon muudeti ajalooteaduskonna ÜTÜ juhendaja prof Herbert Ligi tungival soovitusel 1981. a mais iseseisvaks ÜTÜ ringiks, mida nõustus edasi juhendama akupunktuuriarst dr Rein Põllumaa; uue ringi esimeheks valiti Meelis Papp.¹⁸ President Avo Saluste allkirjastas 12. mail 1981 Ida meditsiini seksiooni iseseisvaks ringiks nimetamise otsuse. Samas kirjutati alla koostöölepingule, millega jaotati ära uurimisvaldkonnad. Orientalistikaringile jäid traditsioonilised ajaloo- ja religiooniprobleemid, uuele ringile aga Hiina ja Tiibeti meditsiini, aga ka Ida võitluskunstide tundmaõppimine. Ühtlasi kanti uue ringi nimekirja üle ka vilistlas- ja toetajaliikmed, kelle huvid vastasid rohkem uue ringi spetsiifikale.

Ka viies, 1981./1982. õppeaasta oli rikas uuenduste poolest. Kõik valimised otsustati läbi viia salajasel hääletamisel. 9. septembril 1981 valiti uueks seksioonivanemate komitee juhatajaks Toivo Rappu. Samal koosolekul võeti vastu otsus asutada algajate seksioon, sest üha rohkem esmakursuslasi ja koguni abituriente tahtis orientalistikaringiga liituda. Seal toimus liikmekandidaatidele õppetöö, mille raames tutvustati, mida orientalistika endast üldse kujutab. Algajate seksiooni juhendajaks määras kuratoorium värske vilistlase psühholoog Harri Intsu. 6. oktoobril kinnitas president Avo Saluste uue valitud üliõpilaskogu juhatuse ja nimetas juhatuse esimeheks taas Arvo Tõnisoo.

21. detsembril 1981 otsustas üliõpilaskogu juhatuse vähendada otsustavalt üliõpilaskogu liikmeskonda, sest endiselt oli nimekirjas palju „surnud hingi“. Kuigi 6. oktoobril oli välja arvatud juba 20 passiivset üliõpilast, oli nimekirja jäänud ikkagi 123 liiget. Ringi nimekirjast kustutati 95 üliõpilast, alles jäi 28 aktiivset liiget. Kustutati ka algajate seksiooni 58 „kadunud“ kuulajat. Üliõpilaskogu kandidaatideks jäeti edasi vaid 16

¹⁸ Kahjuks ei ole õnnestunud tagantjärele usaldusväärselt välja selgitada, kui kaua ja mil moel Ida meditsiini ring tegutses ja kas ta üldse allus arstiteaduskonna ÜTÜ juhendamisele. Ei tohi unustada, et KGB Tartu osakond jälgis kogu ülikoolis toimuvat ja püüdis igasuguse taolise isetegevuse summutada.

huvilist. Kehtestati kord, et ringi üliõpilaskogu täisliikmeks saab pärast algajate sektsiooni atesteerimise läbimist, mida viivad läbi juhendajad.

13. veebruaril 1982 kokku tulnud Täiskogu valis valdava häälteenamusega uueks presidendiks Priit Heinsalu. Kuna üliõpilaskogu oli muutunud ajutiselt väikesearvuliseks, kaotas kuratoorium 9. aprillil 1982 tarbetuks muutunud sektsioonivanemate komitee.

6. mail toimus algajate sektsiooni atesteerimine. Selle läbis edukalt neli uut liiget, kes said ka liikmekaardid. Juhendajate nõupidamisel leiti, et senine kahesemestriine algajate kursus on ebaefektiivne. Otsustati, et uuel õppeaastal korraldatakse liikmekandidaatidele kolmekuine loengukursus õppetööga kord nädalas.

Samuti otsustati nõustuda kuraator Tarmo Kulmari ettepanekuga kaotada nüüdsest kuraatori ametikoht. Esiteks oli ring pärast liikmeskonna suurpuhastust väikeseks jäänud ja teiseks hakkas Tartu KGB osakond ringis toimuva vastu üha suuremat huvi tundma.¹⁹ Kõike eelnevat arvestades leidsid ka juhendajad, et mõned liiga suured erinevused tavalistest ÜTÜ ringidest tuleks vähemalt ametlikult kuidagi varjestada. Vastava määruse allkirjastas orientalistikaringi ametlik teaduslik juhendaja dots Märt Tänava 17. mail 1982. a.

Oli lisandunud veel üks sõsaring: 24. septembril 1981 asutas ringi toetajaliige arhitekt Ülo Stöör TRÜ orientalistikaringi kaasabil Viljandi kultuurimaja juurde kohaliku orientalistikaringi.

1980. a lõpul oli asutatud NSV Liidu Teaduste Akadeemia Üleliiduline Orientalistide Assotsiatsioon, esimeheks akadeemik Jevgeni Primakov. 6. novembril 1981. a võeti selle liikmeteks ka viis liiget Eestist: Linnart Mäll, Jaan Konks, Peeter Tulviste, Märt Tänava ja Tarmo Kulmar.

Pidulike koosolekutega tähistati kahe auliikme tähtsaid sünnipäevi: aujuhendaja Pent Nurmekund sai 16. detsembril 1981. a 75 ja auesimees Leo Leesment 4. aprillil 1982. a 80 aastat vanaks. Ent 10. mail 1982 lahkus auliige Villem Ernits oma 90. eluaastal igavikku.²⁰

¹⁹ Kuraator oli ka harvem kohapeal, sest oli asunud tööle Viljandisse. Seni oli T. Kulmar töötanud TRÜ filosoofia kateedris vanemlaborandina, kuid toonane kateedrijuhataja prof J. Rebane soovitas tal tungival omal soovil lahkuda (põhjuseks jällegi KGB surve orientalistikaga seotuse pärast) ja T. Kulmar siirdus aprillist 1981 J. Toominga kutsel Viljandisse Ugala teatri kirjandusala juhatajaks. Mitteametlikult täitis ta kuraatori seniseid kohustusi kuni 1983. a märtsini.

²⁰ Orientalistikaringi põhikiri sätestas, et auliikmeks valitud isik jääb ringi nimekirja igaveseks.

Orientalistikaringi 1982./1983. õppeaasta avakoosolek toimus 3. septembril 1982. President Priit Heinsalu nimetas üliõpilaskogu juhatuse esimeheks taas Arvo Tõnisoo. Senised Ida-Lääne kultuurisuhete ja amerikanistika seksioonid muudeti vähese liikmete arvu tõttu töörühmadeks. Ida-Lääne kultuurisuhete töörühm likvideeriti ringi teadusjuhendaja korraldusega 1. detsembril 1982 üldse ja selle asemele loodi 15. detsembril võrdleva kultuuriloo seksioon, millega liideti väikesearvuline Ida psühholoogia seksioon. Võrdleva kultuuriloo seksiooni juhendajaks nõustus hakkama dots Peeter Tulviste ja esimeheks valiti Andres Herkel. Arvukate algajate seksiooni õppetöö algas 20. oktoobril Harri Intsu juhendamisel ja lõppes 15. detsembril 28 uue üliõpilasliikme eduka atesteerimisega. Aastavahetuse seisuga oli orientalistikaringis taas 41 tegevliiget.

4. jaanuaril 1983. a pani president Priit Heinsalu ootamatult ameti maha, nimetas kuni Täiskoguni presidendi ajutiseks kohusetäitjaks Ülo Valgu ja läks üle toetajaskogusse.²¹ Kahepäevase IX vilistlaskollokviumi raames 13. veebruaril toimunud Täiskogul valiti uueks orientalistikaringi presidendiks Arvo Tõnisoo, kes nimetas üliõpilaskogu esimeheks Märt Läänemetsa. IX vilistlaskollokviumi esimesel päeval 12. veebruaril promoveeriti auliikmeks senine aktiivne toetajaliige helilooja Leo Normet.²²

Liikmeskond

1977./1978. õppeaasta lõpuks oli orientalistikaringi nimekirjas 91 liiget, neist 29 üliõpilast, 27 vilistlast, 25 toetajaliiget, 4 auliiget ja 6 usaldusliiget. Järgneval kahel õppeaastal püsis liikmete koguarv 110 ümber, kasvavas aga 1980. aasta sügisel ootamatult 211-le ja 1981. a sügisel koguni 257-le, sest üliõpilaskogusse astus liikmeks korraga vastavalt 60 ja 31 üliõpilast. Nõnda oli orientalistikaringis 1981. a sügisel 123 üliõpilast. Paraku oli nende seas palju „surnud hingi“, sest orientalistikaringi kuu-

²¹ P. Heinsalu oli 1982. a jõuluõhtul käinud Tartu Raadi kalmistul Vabadussõja kangelase Julius Kuperjanovi haual, kus ta tabasid seal passinud KGB töötajad. Järgnenud rektor A. Koobi poolne TRÜ-st eksmatrikuleerimine oligi ringi presidendi ametikohalt tagasiastumise põhjuseks.

²² Arvult kuuenda auliikme Leo Normeti nime pidulik teatavakstegemine toimus võrreldes eelmistega kõige avalikumal õhkkonnas, nimelt vilistlaskollokviumi avaistungil keemiahoone ringauditooriumis, millele järgnes ligikaudu 200 kuulaja aplaus. Tema auks mängiti grammofoniplaadilt üht talle väga meeldinud heliteost.

lumine oli muutunud nendel aastatel prestiižikaks. 1981. a detsembris otsustas juhatus üliõpilaskogu liikmetest passiivsuse tõttu 75% välja arvata. Edaspidi stabiliseerus üliõpilasliikmete arv 30–40 vahele, sest alates 1981. aasta sügisest võeti liikmeid vastu ainult läbi algajate sektsiooni. Esimese atesteerimise läbis vaid neli üliõpilast. Pärast algajate sektsiooni õppetöö ümberkorraldamist sai ringi liikmeks juba umbes 65% sisseastunutest.

Üldse oli ringi üliõpilaskogus vaadeldaval perioodil kokku 223 inimest. Neist oli väljaarvatuid 166 ehk 74%. Seega siis langes passiivsuse tõttu välja ligikaudu $\frac{3}{4}$ sisseastunutest. Need arvud näitavad juhendajate nõudlikkust. Nagu juba mainitud, oli perioodi lõpus ringis 41 üliõpilasliiget. Plenaarettekande autor pidas seda optimaalseks suuruseks, kellega oleks võimalik tööd teha.

Kõige rohkem oli orientalistikaringis üliõpilasi ajalooteaduskonnast ja filoloogiateaduskonnast, kokku umbes 70%. Ülejäänud 30% jagunes meditsiini-, füüsika-, bioloogia-, geograafia-, matemaatika-, juura- ja majandusüliõpilaste vahel. Kehakultuuriteaduskonnast orientalistikahuvilisi ei tulnud. 1983. aasta alguseks oli vilistlaskogusse üle läinud 12 TRÜ lõpetanut, kes olid alustanud 1977. a septembris: ajaloolased Karl Lust, Tõnu Randla, Andres Kuuste ja Sergei Stadnikov, psühholoogid Harri Ints, Marika Meltsas, Heli Tauts ja Eve Valdma, filoloogid Eda-Kai Simmerann, Aune Nuiamäe ja Lea Pedajas ning füüsik Avo Saluste.

Ka toetajaskogu tegi 1980. ja 1981. aastatel hüppe 31-lt 70-le. Nimelt tuli algajate sektsiooni loenguid kuulama huvilisi Tartu keskkoolide abiturientide seast. Siiski kadusid väga paljud nendest peatselt ja toetajaskogu stabiliseerus umbes 40 inimesele. Teistes kogudes selliseid drastilisi hüppeid ei toimunud. Vilistlaskogu oli lisaks perioodi vältel ülikooli lõpetanutele pikkamööda kasvanud nende kutsutud orientalistikahuviliste võrra, kes olid TRÜ lõpetanud veelgi varem, nii et vilistlasi oli lõpuks 47. Auliikmeid sai teadupärast lõpuks kuus. Ka usaldusliikmeid oli lisandunud ja neid oli eraldi nimekirjas 16.²³

²³ Usaldusliikmed ei olnud otseselt orientalistikahuvilised, kuid nad suhtusid orientalistidesse heatahtlikult ja sageli osutasid oma positsiooni tõttu ringile suurt abi siis, kui oli vaja tõrjuda KGB või veendunud ideoloogiakommunistide rünnakuid. Nemad seisid eraldi kinnises nimekirjas ja nende endi soovil ei peetud nende nimesid vajalikuks avalikustada, paar erandit (ajaloo professor H. Ligi ja filosoofiadotsent P. Kenkmann) välja arvatud. Siin-kirjutaja järgib seda reeglit praegugi, kuni keegi neist selleks eraldi luba ei ole andnud.

Üritused ja kuulajaskond

Orientalistikaringis oli mitmesuguseid erinevaid töövorme: ettekandekoosolekud, vilistlaskollokviumid, üliõpilaskonverentsid, avalikud loengud, muusikaõhtud, teatri ühiskülastused, temaatilised õhtud, väljasõiduga kevadkool. Peale nn ametlike ürituste suhtlesid ringi aktiivsed liikmed sõpruskonnana. 1981. aastast lisandusid erialasektsoonide koosolekud, mis olid ainult üliõpilasliikmetele ja reeglina kinised. Kokku toimus 1977. a septembrist 1983. a alguseni 181 erinevat üritust, neist pool sektsioonides. Samal ajal jäi 1981. ja 1982. aastal avalikke ettekandekoosolekuid vähemaks — sisulise töö raskuspunkt kanduski üle sektsioonidesse ja avalike ürituste kuulajatele taheti pakkuda ainult parimat.

Avalike ürituste tänuelik publik vastas väga tiheda külastatavusega.²⁴ Registreerimislehtede järgi võttis 1977./1978. õppeaasta 24 üritusest osa kokku 997 inimest. Järgmisel õppeaastal vähenes nii ürituste kui ka külastajate arv umbes kaks korda — avalikke koosolekuid korraldati harvemini ja neid reklaamiti ka tagasihoidlikumalt, sest KGB Tartu osakonna surve jälgis ülikooli juhtkond ringis toimuvat väga tähelepanelikult. Aga kui 1979./1980. õppeaastal võimude tähelepanu Moskva-Tallinna olümpiamängude tõttu nõrgenes ja mujale suundus, suurenes ka ürituste ning ettekannete hulk koos külastatavuse järsu kasvuga — 1622 inimest. 1980./1981. a muutusid ettekanded seoses sektsioonide loomisega sisukamaks, mistõttu külastatavus suurenes veelgi ligi kaks korda — 3393 inimeseni.

Järgmisel kahel õppeaastal kahanes külastajate arv algul 2253-ni, seejärel veelgi enam. Ühelt poolt on see seletatav sellega, et ringi juhendajad jälgisid järjekindlalt ettekannete teaduslikkuse taset, mistõttu pinnapealse või esoteerikahuviga inimesed jäid aegamööda kõrvale, teisalt mõjus ka pseudoorientalistika vastane selgitustöö. Kolmandaks loobuti alates 1983./1984. õppeaastast avalikest populariseerivatest loengutest, mille tingis taas oluliselt vaenulikumaks muutunud ametlik ideoloogiline olukord Eestis.

²⁴ Kõikidel üritustel liikusid ringi osavõtjate registreerimislehed. Kõnesolev statistika tugineb seega vähemalt 1983. a jaanuarikuuni säilinud arhiivimaterjalidele. Kahjuks on sellest osa alates 1983. a kevadest, orientalistikakabineti vahepealsete kolimiste ja arhiivi KGB eest peitmiste tõttu kaotsi läinud.

Üliõpilaste ÜTÜ konverentside küllastatavus kasvas 96-lt (1977/78) 221-le (1980/81) ning jäi kuni 1982./1983. õppeaastani ligilähedaselt samale tasemele. See osutab ühelt poolt üliõpilasettekannete taseme paranemisele, teisalt aga sellele, et üliõpilaste huvi orientalistika vastu üldse saavutas tõenäoliselt oma lae.

Vilistlaskollokviumide kuulajate arv kasvas 91-lt (1977/1978) 550-le (1980/1981) ja hakkas siis aeglaselt vähenema: 450-le (1981/1982), 350-le (1982/1983). Põhjuseks tuleb jällegi nentida nn pseudoorientalistide kõrvalejäämist ja võimude üha tugevnevat survet ringile, aga ilmselt ka seda, et ringi vilistlaste ja toetajate baasil tekkisid 1980. aastate algul Viljandi ja Tallinna orientalistikaklubid, mistõttu Tartus käidigi vähem.

Seega oli ringi ürituste küllastatavus kõige tihedamas seoses nii ürituste arvu kui ka ettekannete tasemega, orientalistikaalaste teadmiste leviku ning uute orientalistikahuviliste rühmituste tekkimisega Eestis, aga ka KGB ja EKP ideoloogiasektori tegutsemise aktiivsusega Eesti NSV-s .

Ettekanded

Siin on kasutatud vaid andmeid 1981./1982. õppeaasta lõpu seisuga.

Viie õppeaasta jooksul peeti ringis üldse kokku 302 ettekannet, neist 41% üliõpilastelt, 45% teistelt liikmetelt (juhendajatelt, vilistlastelt ja toetajaliikmetelt) ning 14% külalistelt. Üks kolmandik 124 üliõpilasettekandest peeti sektsioonides, teine kolmandik konverentsidel ja kolmas kolmandik muudel üritustel. Tavalistel avalikel ettekandekoosolekutel peeti vaid 20 üliõpilasettekannet. Tuleb siiski arvestada, et sinna pääsesid vaid parimad uurimused, samuti seda, et avalike koosolekute kavast oli palju juhendajate ja vilistlaste loenguid. 1982./1983. õppeaastal hakati sektsioonidest rohkem häid ettekandeid avalikkuse ette tooma. Ettekannete jagunemist sektsioonidesiseselt on raske analüüsida, sest sektsioonid ei protokollinud oma tegevust. Pealegi oli igal sektsioonil oma spetsiifika: näiteks India-Tiibeti sektsioonis oli põhirõhk ettekannetel ja loengutel, Hiina-Jaapani sektsioonis aga klassikalise hiina keele õppimisel ja tekstide tundmaõppimisel.²⁵

²⁵ Hiina-Jaapani sektsioonis toimus isegi kaks konkurssi, et tõlkida klassikalisest hiina keelest eesti keelde Li Bo ja Du Fu luuletusi. Andekate tõlkijatena kerkisid esile M. Läänemets ja P. Heinsalu.

Üliõpilaste ettekanded ÜTÜ konverentsidel

Nii nagu kõikides ÜTÜ ringides, kujunesid ÜTÜ aastakonverentsid üliõpilastegevuse aruannete ja uurimuste headuse näitajaks ka orientalistikaringis. Seega pääsesid ÜTÜ konverentsidele vaid parimad ettekanded. Neid peeti vaadeldaval perioodil kokku kuus: õppeaastatel 1977/1978, 1978/1979 ja 1979/1980 aprillis ning 1980/1981 ja 1981/1982 detsembris.²⁶ Külalisesinejaid kutsuti ja ka saabus Moskva, Leningradi, Thbilisi, Jerevani, Taškendi ja koguni Vladivostoki ülikoolist. Ringi algusaastate konverentsidel 1978. ja 1979. a oli külalisesinejaid rohkem ning ka nende ettekannete tase oli kõrgem, mida tuleb pidada loomulikuks. 1978. a aprillikonverentsi medaliettekandeks oli Leningradi Riikliku Ülikooli tudengi Jevgeni Tortšinovi uurimus *prajñā-pāramitā* teemal ja 1979. a aprillikonverentsil sai medali samuti leningradlane Andrei Bolšakov ettekandega Vana-Egiptuse matmiskommetest. Pööre saabus 1980. a aprillis, kus tartlased ja külalised tegid ühepalju ettekandeid, mille sisuline tase oli üpriski võrdväärne. Medali vääriliseks tunnistati Avo Saluste ettekanne Vana-Ida filosoofia ja nüüdisaja füüsikalise maailmapildi kokkupuutepunktidest. Alates 1981. a aprillikonverentsist olid TRÜ üliõpilaste ettekanded žürii hinnangul oma teaduslikult tasemelt täiesti võrreldavad külaliste omaga. Ettekandeid hinnanud prof Jaan Konksu arvamusel oli vaieldamatult kaalu, sest ta oli konverentside žüriide tööd juhtinud ja taset jälginud 1978. aastast alates. Seetõttu anti 1981. a aprillis välja kaks medalit: Harri Intsule ettekande eest „Vana-Hiina kolm õpetust psühholoogia ajaloo valguses“ ja leningradlannale Žanna Dunile, kelle uurimus käsitles Vana-Hiina õpetlast Sima Qiangi ning tema *Ajaloolisi märkmeid*. Ka 1981. aasta detsembrikonverentsil, nagu konstateeris toonane žürii esimees professor Jaan Konks, olid kõikide Tartu üliõpilaste ettekanded väga kõrgel tasemel. Taas anti välja kaks medalit. Juuraüliõpilane Harri Kingo pidas ettekande „Dharma mõistet“ ja Moskva Riikliku Ülikooli tudengi Aleksei Voskressenski oma kandis pealkirja „Hiina XVII sajandi teenistusaadli sotsiaalpsühholoogiline iseloomustus“. 1982. a detsembrikonverentsi tugevaima uurimuse —

²⁶ Seega langes 1981. aastasse ühe konverentsi asemel erandkorras kaks ÜTÜ konverentsi. Miks ÜTÜ konverentsid otsustati detsembrikusse nihutada, ei ole võimalik enam tagantjärele välja selgitada.

„Tiibeti rahvausund“ — esitas Ülo Valk, pälvides ainsana medali. Ringi töö oli hakanud vilja kandma.

Viimasel kahel konverentsil kujunes kahepäevase programmi mahuks ligikaudu 15 ettekannet, neist 2/3 ringi liikmetelt ja 1/3 külalistelt. Samal ajal hakati külalisi kutsumagi vaid tugevatest orientalistikakeskustest — Leningradist, Moskvast ja Vladivostokist. Tegelikult on üllatav, et orientalistikahuvilistest Tartu üliõpilaste uurimused olid lõpuks sama heal tasemel kui mujalt tulnud üliõpilastel, kes õppisid ju orientalistikateaduskondades.

Samuti käisid meie üliõpilased Moskva ja Leningradi ülikoolide ÜTÜ konverentsidel, kus igal aastal saavutati auhinnalisi kohti.²⁷

Üliõpilaste ettekannete temaatika

Vaadeldavast 124 üliõpilasettekandest käsitleb 27,4% indoloogiat, 19,3% Ida-Lääne kultuurisuhteid ja 15,3% Ida psühholoogiat, egiptoloogiat (kõik ettekanded Sergei Stadnikovilt) on 9,7%, sinoloogiat ja tibetoloogiat kumbagi 7,3%. Need ainevallad kokku moodustavad ligikaudu 75% kõigist üliõpilasettekannetest. Viimasesse veerandisse mahuvad amerikanistika, orientalistika ajalugu, japanistika ja arabistika.

Ligi kolmandik ettekandeist pärineb India-Tiibeti sektsioonist, mis näitab veenvalt, et kõige rohkem tunti huvi indoloogia, tibetoloogia ja budoloogia vastu. Loomulikult oli tähtis see, et neid ainevaldu juhendas Linnart Mäll. Ida-Lääne kultuurisuhete ja Ida psühholoogia probleematika oli toonase mõtlemis- ja kultuuripsühholoogia dotsendi Peeter Tulviste juhendamise all eelmistega jällegi tihedalt seotud. Teemade valikule avaldasid kahtlemata otsustavat mõju Linnart Mälli eesti keelde tõlgitud tähtsad klassikalised orientaaltekstid. Sellega võib seletada näiteks huvi klassikalise hiina keele õppimise vastu alates 1979. a, mil oli ilmunud Laozi *Daodejing*. Ülejäänud ainevaldade puhul kujundas ringi liikmete huvi suuremal või vähemal määral juhus.

²⁷ Kahjuks omal ajal neid saavutusi ringi annaalides ei fikseeritud.

Järgnenud periood

Siinkirjutaja lõpetas oma toonase plenaarettekande optimistliku järeldu-sega. Olles kokkuvõtlikult nimetanud orientalistikaringi tegevuse õppe-aastad Hiinas levinud kombe kohaselt vastavalt Loomise, Kogumise, Tõusu, Muutumise ja Taseme aastateks, väljendas ta lõpuks arvamust, et 1982./1983. õppeaastat hakatakse kindlasti nimetama Kindlustumise aastaks. Ent hullemini ei saanud siinkirjutaja eksida.

1982. a novembris suri NLKP Keskkomitee peasekretär Leonid Brežnev. Uueks partei- ja riigijuhiks sai kunagine KGB ülem Juri Andropov. Moskvast alanud kruvisid kinnikeerav ideoloogialainetus jõudis kevadtalveks ka Eestisse. 1983. a märtsikuust alates ägenesid EKP ideoloogiasekretäri Rein Ristlaane koordineerimisel võimude rünnakud mitte ainult orientalistikaringi, vaid Eesti rahvuslike huma-nitaarteaduste, humanitaarteadlaste ja humanitaarsete sõpruskondade vastu üldse. Sellega läksid kaasa nii KGB Tartu osakond kui ka TRÜ juhtivad kommunistid. Et sisulist tegevust üldse jätkata, tuli ringi juhendajatel vastu võtta drastilisi otsuseid. Osutus vajalikuks lihtsus-tada orientalistikaringi struktuuri, piirata avalike ürituste arvu, vältida laiema avalikkuse tähelepanu ja peita ära ringi arhiiv. Mõistetavatel põhjustel ei ole sellest perioodist sündmuste faktiliseks taastamiseks arhiividokumente nimetamisväärselt olemaski.

Seega tuleks tagantjärele seda õppeaastat nimetada hoopis Lammutamise aastaks.

Aasta hiljem sundis rektoraat üldajaloo kateedrit muutma orientalis-tikaringi nime. 1984. aasta märtsis sai ringi uueks nimeks võrdleva kul-tuuriloo ja orientalistika ring. Seda, kui suurt hirmu võimuesindajad isegi sõna „orientalistika“ ees tundsid, näitab tõik, et samal 1984. a kevadel nimetas rektoraat orientalistikakabineti koguni ümber Ida keelte õppe-kabinetiks, mis omakorda allutati ajaloo ja semiootika laboratooriumile.²⁸

Tartu orientalistikas toimunud järgneva viie aasta (1983. a kevad kuni 1987. a lõpp) segaste sündmuste taastamine seisab alles ees. 1988. aasta

²⁸ 1984. a TRÜ ajaloo ja semiootika laboratooriumi nimelise humanitaaralade vaheliseks teaduslikuks uurimistööks asutatud struktuuriüksuse teadusjuhendajaks määrati professor J. Lotman ja juhatajaks ajalookandidaat L. Mäll.

algusest, kui taasasutati Eesti Akadeemiline Orientaalselts, on taas võimalik arhiivimaterjale leida ja toimunud jälgida.

Järeldused

1. Üliõpilastel oli võimalus ennast harida teadusalal, kus nõukoguliku ideoloogia mõju oli nõrk, kuid mille ametlikuks õppimiseks ja viljelemiseks puudusid Tartus ning kogu Eestis tegelikud võimalused.

2. Eesti kultuuriavalikkusele avanes teretulnud võimalus osaleda sellise sotsiaalse rühmituse tegevuses, kus vabamõtlemist peeti loomulikuks ja mis suutis pikka aega küllalt edukalt vältida nii ametlikku ideoloogilist kontrolli kui ka koguni nn mitteametlikku järelevalvet ehk julgeolekuagentide sisseimbumist.

3. Üliõpilased omandasid endi juhitas ringis ühiskonnakriitiliselt mõtlevate vilistlastega koos tegutsedes lisaks teadusalastele teadmistele ja vilumustele ka selliseid demokraatlikule ühiskonnale omaseid hoiakuid ning kogemusi, mida ametlikult soovitud kommunistlikud organisatsioonid ei saanud ega tohtinudki tollal omada.

4. Juba omaaegne ÜTÜ ajalooringi orientalistikaseksioon ja seda enam ÜTÜ orientalistikaring tähendasid kümnetele tihedalt suhtlevatele inimestele akadeemilist sõpruskonda, millel olid olemas mitmed intiimorganisatsiooni tunnused: üliõpilaskeskus, internsus,²⁹ algajate seksioon, täisliikmekandidaadi staatus, vilistlaskogu ja isetegemise vaim. Selles mõttes oli orientalistikaring aastail 1977–1983 Tartu Riiklikus Ülikoolis üks väheseid üliõpilasühinguid (neid oli teisigi, näiteks ÜTÜ ajalooring), mis toimis üliõpilaskorporatsiooni asendajana.

5. Vaieldamatult oli tegemist TRÜ üliõpilaste seas ühe kõige populaarsema ringiga, mille tegevust tundis hästi ka kultuuriavalikkus. Ülikooli juhtivad kommunistid teadsid seda väga hästi ja olid võtnud nii Linnart Mälli, siinkirjutaja kui ka üliõpilaskogu funktsionäärid oma erilise tähelepanu alla.

²⁹ Mõiste „internne“ on käibel akadeemilistes intiimorganisatsioonides (korporatsioonides ja seltsides) ning tähendab seda, et osa organisatsiooni tegevusest (sisekord, käitumisreeglid ja nimekirjad) on avalikkuse eest varjatud. Mõistetavalt pidi orientalistikaring olema internne, et anda KGB-le huvi tundmiseks võimalikult vähe põhjust.

Allikad

ÜTÜ orientalistikaringi arhiiv 1977–1983.

K u l m a r , Tarmo. Viis aastat TRÜ ÜTÜ orientalistikaringi: Plenaarettekannet ÜTÜ orientalistikaringi 1983. aasta vilistlaskollokviumil. Käsikiri.

Publikatsioonid ÜTÜ orientalistikaringi kohta

K u l m a r , Tarmo. Kümme aastat üliõpilasorientalistikat. — *Keel ja Kirjandus*, 1980, nr 8, lk 508–509

K u l m a r , Tarmo. Orientalistide tööaasta. — *Keel ja Kirjandus*, 1981, nr 10, lk 639–640

K u l m a r , Tarmo. Demokraatiatraditsioonist orientalistikaringis. — *Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi Sõnumitooja*, 1989 jaanuar, nr 1–2, lk 4.

K u l m a r , Tarmo. Üliõpilasorientalistika hiilgeaeg 1971–1983. — *Tartu Ülikooli Ajaloo küsimusi XXX: Tartu Ülikool 1970–1988*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1998